

ЛІТЕРАТУРА

1. Иллюстрированная полная популярная библейская энциклопедия. – М., 1891. – 902 с.
2. Релігійознавчий словник / [за ред. А. Колодного і Б. Лобовика]. – К. : Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
3. Сімович К. «Хресту твоєму поклоняємось, Владико»: семантика архетипу хрест в українській мові / К. Сімович // Християнство й українська мова : матеріали наукової конференції (Київ, 5–6 жовтня 2000 р.). – Львів : Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. – С. 201–209.
4. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 2: Г – Ж. – 1971. – 552 с.

УДК 811.161.3'373.2

Дзядок М.М.

(Мазыр, Рэспубліка Беларусь)

ТАПАНІМІЧНЫЯ АДЗІНКІ, ІХ СПЕЦЫФІКА Ў ТВОРАХ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ

У статті розглядається топонімія творів білоруських письменників для дітей. Досліджуються структурно-семантичні, стилістичні особливості таких одиниць у тексті художнього твору, виявляються їх функції.

Ключові слова: *поетична топонімія, топонім, гідронім, ойконім, урбанонім, поетонім, дитяча література.*

В статье рассматривается топонимия произведений белорусских писателей для детей. Исследуются структурно-семантические, стилистические особенности таких единиц в тексте художественного произведения, выявляются их функции.

Ключевые слова: *топонимия поэтическая, топоним, гидроним, ойконим, урбаноним, поэтоним, детская литература.*

In article the toponymy of works by the Belarus writers for children is considered. Structural-semantic, stylistic features of such units in the text of a work of art are investigated, their functions come to light.

Key words: *toponymy, toponym, hydronym, oikonym, urbanonym, children's literature.*

Паэтычная тапанімія – сукупнасць тапонімаў (уласных геаграфічных назваў), выкарыстаных у мастацкай літаратуры [1], дастаткова актыўна даследуецца ў галіне сучаснай літаратурнай анамастыкі, аб чым сведчаць дысертацыйныя і манаграфічныя працы лінгвістаў Беларусі [2; 3; 4], Украіны [5; 6; 7] і Расіі [8].

© Дзядок М.М., 2012

У творах мастацкай літаратуры для дзяцей такія адзінкі мала даследаваны. Аднак некаторыя асаблівасці выкарыстання тапонімаў на матэрыяле рускіх прызічных тэкстаў для дзяцей прасачыла В. Бардакова [9], у паэтычных творах татарскіх пісьменнікаў Ш. Галіева і Р. Міннулліна разглядала Л. Хамітава [10], а ва ўкраінскім мовазнаўстве А. Петренко [11]. У беларускім мовазнаўстве ўжыванне такіх адзінак часткова даследавалі В. Шур [12] і А. Рогалеў [4].

У мастацкай літаратуры ўжыванне тапонімаў падпарадкавана задуме аўтара, яны служаць для выражэння асноўнай ідэі, дапамагаюць стварыць дакладны часавы фон падзей, ахарактарызаваць месца, дзе яны адбываюцца. Такія адзінкі маюць сваю спецыфіку і, як прасочана на матэрыяле твораў беларускай мастацкай літаратуры для дзяцей, займаюць трэцяе месца па частотнасці выкарыстання пасля антрапонімаў і заонімаў.

Намі прааналізавана тапанімія некаторых дзіцячых твораў З. Бядулі [13], В. Віткі [14], Я. Коласа [15], А. Вольскага [16], Л. Геніюш [17], Я. Калашнікава [18], С. Шушкевіча [19], К. Камейшы [20] і інш. У спалучэнні з іншымі лексемамі такія адзінкі патэнцыяльна валодаюць самымі рознымі стылістычнымі магчымасцямі: эмацыянальнасцю, экспрэсіўнасцю, вобразнасцю, стылістычнай незамкнёнасцю, індывідуальнасцю.

У прааналізаваных творах для дзяцей пісьменнікамі выкарыстаны разнастайныя разрады тапанімічных адзінак: **харонімы**: *Беларусь, Белая Русь, Афрыка, Амерыка, Азія, Еўропа, Аўстралія, Кітай, Індыя, Нігерыя, Егіпет, Інданезія, Цэйлон, Ява, Сахара, Антарктыда, Літва, Латвія, Расія, Украіна, Польшча*; **этніонім** – *Палессе*; **айконімы** – астыонімы і іх варыянты: *Мінск – Менск, Гародня – Гродна, Полацк, Беласток, Ваўкавыск, Лагожаск (Лагойск), Тураў, Клічаў, Брэст, Магілёў, Гомель, Салігорск, Мядзведск*; камонімы: *Загібелька, Мязэрычы, Запушнікі, Даўгінава, Пушчанская, Навікі, Дзяржынава, Альшаны, Дальва, Хатынь, Бягомль, Бялынічы*; **мікратапонімы** – *Заканаўскае, Зялёнае*; **урбанонімы** – *Падлесная вуліца, Пухавічы*; **гідронімы** – лімнонімы: *Кромань, Уса, Нарач*; патамонімы: *Піціч, Балачанка, Ніл, Талька, Быстрыца, Свіслач, Іслач, Вяселька, Замбезі, Нёман, Днепр, Буг*; **дрымонім** – *Налібоцкая пушча, Крыжоўка, Зялёны Бор*; **аронім** – *Лісіная гара*.

Аналіз гэтых тапонімаў сведчыць, што яны ў пераважнай большасці **рэальныя**: беларускія – *Беларусь, Мінск, Полацк, Гродна, Ваўкавыск, Тураў, Клічаў, Брэст, Альшаны, Уса, Піціч, Талька, Свіслач, Нёман*; замежныя – *Беласток, Ніл, Замбезі, Амерыка, Афрыка, Кітай, Індыя, Нігерыя, Егіпет, Інданезія, Аўстралія, Цэйлон, Ява, Еўропа, Азія, Антарктыда* і інш. Вяўленыя **выдуманыя** назвы, утвораныя па вядомых тапанімічных мадэлях, якія сваімі асновамі і словаўтваральнымі сродкамі нагадваюць сапраўдныя (*Заканаўскае, Мядзведск, Падлесная вуліца, Зялёны Бор, Лісіная гара*). У залежнасці ад структуры гэта **простыя** (*Беларусь, Мінск, Полацк, Піціч, Нёман, Ніл, Замбезі, Афрыка, Кітай, Індыя, Ява, Еўропа, Азія, Антарктыда* і інш.), **складаныя** (*Беларусь*) і **састаўныя** (*Белая Русь, Налібоцкая пушча, Зялёны Бор, Лісіная гара* і інш.) адзінкі.

Сустракаюцца сярод тапонімаў і незвычайныя гаваркія онімы – *краіна Шкодных Звычай, Сусветнае Сеціва*. Сучасныя пісьменнікі выкарыстоўваюць такія адзінкі, каб зацікавіць маленькага чытача і прыцягнуць яго ўвагу да кнігі, якой цяжка канкураваць сёння з інтэрнэтам, тэлебачаннем, камп'ютарнымі гульнямі. Так, А. Бутэвіч у кнізе

“Прыгоды Віруса Шкоды” пасяляе сваіх герояў у чароўнае каралеўства – *Сусветнае Сеціва*. Такі незвычайны тапонім побач з не менш цікавымі антрапонімамі – кароль *Віндаўс Вялікі*, яго дачка *Віндусачка*, *Вірус Шкоды*, *Памяць*, *Працэсар*, *Мышка*, *Клавіатура*, *Мадэм*, *Манітор Дысплеевіч*, *Камп Кампавіч* і інш. – падкрэсліваюць казачнасць, нерэальнасць дзеяння, што дазваляе аўтару “адшукаць нейкае новае адценне, заахоўваючы дзіця, у якога яшчэ непрадзутае светаўспрыманне, паглядзець на звычайныя рэчы не проста атрымаць пра іх інфармацыю, але з мэтай спасцігнуць іх прыхаваны, патаемны сэнс” [21: 7].

Письменнікі актыўна выкарыстоўваюць тапонімы ў якасці загаловаў сваіх твораў для дзяцей: *“Іслач”*, *“Навікі”*, *“Кромань”*, *“Уса”*, *“Дальва”*, *“У Налібоцкай пушчы”*, *“Браслаўскае срэбра”* (К. Камейша); *“Беларусь”* (В. Вітка). Такія адтапанімыя бібліянімы спрыяюць раскрыццю галоўнай тэмы твора, рэалізацыі аўтарскай ідэі. Часам, выдуманая прамагаваркія тапонімы ў складзе бібліяніма, ужытага ў спалучэнні з такімі ж гаваркімі антрапонімамі: *“Вася Лайдачкін у краіне Шкодных Звычак”* (Г. Аўласенка), выклікаюць цікавыя асацыяцыі, дапамагаюць пранікнуць у сутнасць аўтарскай ідэі, з’яўляюцца свайго роду падказкай чытачу. Тапонімы арганічна ўваходзяць у склад пыталых сказаў-бібліянімаў: *“Навошта Чорныя Буслы ў вырай у Афрыку ляцяць?”* (Я. Калашнікаў), нясуць пэўную інфармацыю, удзельнічаюць у стварэнні даверлівай размовы з чытачом, пачынаючы ўжо з назвы твора, чым ствараецца асаблівы “кантакт паміж письменнікам і чытачом больш непасрэдна, больш блізка і інтымна, абумоўлены як сацыяльнай спецыфікай дзяцінства, так і асаблівацямі ўспрымання ім літаратуры, адносіні яго да кнігі. Разам з тым гэты кантакт і больш складаны, бо дзіцячы чытач – самы зменлівы, дынамічны: сёння ён не такі, які быў учора і якім будзе заўтра” [22: 16].

Письменнікі шчыра імкнучыся дапамагчы дапытлівым чытачам знайсці адказы на розныя жыццёвыя пытанні. Як піша А. Вольскі, шчасце письменніка, калі яго творы “дапамогуць знайсці адказы хаця б на некаторыя з тых загадак, што падносяць нам жыццё” [16: 5]. Так, інфармацыйна-пазнавальная функцыя тапонімаў (*Палессе*, *Афрыка*) актуалізуецца ў вершах Я. Калашнікава “Дзе жывуць бабры?": *– То ж Палесся жыхары, / Забудоўшчыкі – бабры // Для сваіх малых наічадкаў, / Для сябе будууюць хаткі, // Каб ад нейкіх там нягод / Не згібеў бабрыны род* [18: 28]; “Куды спяшаюцца вожыкі?": *– Ад заранку да заранку, / Хто ўначы, а хто і ў ранку – // Вельмі любяць на Палесці / Вандраваць звяры на лесе* [18: 62]; “Навошта Чорныя Буслы ў вырай у Афрыку ляцяць?": *Там ім будзе ежы досыць, / І яны негрыцянят / Змогуць у Афрыцы прыносіць / Быццам дома немаўлят* [18: 37]. Тапонімы (*Афрыка*, *Нігерыя*), ужытыя побач з персаніфікаванымі зонамі, нясуць інфармацыю, дзе жывуць насарогі: *Навуку любіць насарог, / Калі здалёк прыехаць мог, / Аж з Афрыкі, Нігерыі. / Але ступіў ён на парог – / Не можа ўлезці ў дзверы* [14: 46]. Размешчаныя побач айконімы Мінск – *Магілёў*, *Гомель* – *Брэст* знаёмяць чытача з галоўнымі транспартнымі накірункамі роднай краіны (паэма “Я – шафёр” А. Вольскага): *Нагрэты шынамі асфальт, / Трыміць смуга лілова. / З-над Мінска гулкая шаша / Бяжыць да Магілёва. / Шаша на Гомель і на Брэст, / Ва ўсе куткі краіны. / І на гадзінніку бягуць / За стрэлкаю хвіліны / І б’ецца ў ветравое шкло / Дарожны вецер рэзкі. / Перабгаюць шлях табе / Твай Радзімы рэкі* [16: 152].

Сэнс некаторых тапонімаў-бібліянімаў письменнікі раскрываюць зместам усяго твора. Так, адтапанімыя бібліянімы “*Беларусь*” В. Віткі, “*Іслач*” К. Камейшы раскрываюцца

макратэкстам, у выніку чаго набываюць новыя канатацыі: *На карце вялікага свету / Яна – як зялёны лісток, / Сасмаглая песня лета, / Жывое вады глыток, <...> Як роднае матчына сэрца, / Што мне даражэй жыцця* [14: 8]; *Выгінаецца плынь гаманкая / Там, дзе лозы вартуюць віры, / З івянецкіх бароў ты ўцякаеш, / А вяртаецца ў твая ж бары* [20: 51]; *Іслач – / звісла вярбовае голле. / Іслач – хвалі злагоджаны ўздых. / Не ўцякай, / Не ўцячэш ты ніколі / З гэтых звонкіх бароў векавых* [20: 51]. Такія онімы-загалюўкі выконваюць у творы інфармацыйна-стылістычную ролю.

Для стварэння мастацкай празрыстасці семантыкі онімаў пісьменнікі выкарыстоўваюць каламбур, які дапамагае выявіць паходжанне такіх адзінак. Так, К. Камейша спалучыў тапонім *Навікі* ў мове верша з аднакаранёвымі прыметнікамі, назоўнікамі і прыслоўем (*навіны, новага, новы, Навіцкі, нова*): *А ці чуў такую вёску? / Не сустрэнеш тут дзівос. / Ты на карту, на шматвёрстку, / Гэту вёску не занёс. / **Навікі**... / А дзе ж **навіны**, / Што тут **новага** ў людзей? / **Новы** год і клін гусіны, / **Новы** кожны белы дзень. <...> Але прыйдеш паглядзець, / Калі наш пянчкі **Навіцкі** / Печку **нову** кладзе. / **Нова** усё і адмыслова, / Дзе ні пойдзеш – сваякі. / Ты ж і сам, географ, **новы** // **У** нашай вёсцы **Навікі** [20: 52], чым ствараецца дасціпнасць, павышаная ўвага да зарыфмаваных радкоў. Пісьменнік папракае географа ў няўважлівым стаўленні да назвы беларускай вёскі, прыдуманай народам не дарэмна, а з пэўнай матывацыяй, раскрывае сэнс назвы, падкрэслівае яе культурную нацыянальную каштоўнасць. Такая празрыстасць, зразумеласць семантыкі некаторых славянскіх онімаў, як адзначана даследчыкамі, дае падставу выкарыстоўваць іх у якасці кампанентаў каламбураў – своеасаблівай “гульні” слоў, калі апелятыў, ад якога ўтвораны онім, і ўласнае імя гучаць аднолькава і па-свойму абыгрываюцца, ствараючы мастацкі вобраз.*

У вершах маленькаму чытачу даступна і зразумела растлумачаны некаторыя назвы гарадоў Беларусі. Так, А. Вольскі ў вершы “Славы даўняй адгалосак” угадвае былую славу старажытных беларускіх гарадоў (Ваўкавыск, Гродна, Лагойск, Тураў, Клічаў): *На гарбах счарнелых высп / стогнуць сосны векавыя. / **Воўкам** вые **Ваўкавыск**, / **падвыяе Ваўкавыя** [16: 16]; *Ад варожых капытоў / абгароджана **Гародня**. / **І Лагожаск** з-за шчытоў / **пазірае нелагодна** [16: 16]; *Менск, / абуджаны ўначы, / лоб хавае пад забрала [16: 16]; **Тураў** дзьме ў **турыны рог** [16: 16]; **Клічаў кліча**. / **Свіслач свішча**. / **Ды жыве ў пластах гадоў / славы даўняй адгалосак** – назвы нашых гарадоў, / **нашых вуліц, / нашых вёсак** [16: 16–17], дэманструе тапанімічнае багацце роднай краіны, выхоўвае эстэтычны густ, дзякуючы меладычным і цікавым назвам. А. Вольскі ў некаторай ступені ажыўляе семантычны змест тапонімаў, што з’яўляецца тыповым прыёмам дзіцячых пісьменнікаў. Пры дапамозе выкарыстаных у тэксце лексем-актуалізатараў: *Воўкам **вые** Ваўкавыск, абгароджана Гародня, Лагожаск – нелагодна, Тураў – турыны рог, Клічаў кліча, Свіслач свішча*, рэалізуецца прыём мастацкай этымалагізацыі тапонімаў, з’яўляецца магчымасць дадатковага мастацкага тлумачэння назвы чытачу. А. Рогалеў адносіць такія адзінкі да паэтонімаў з “высокай ступенню семантычнай актыўнасці” [4: 34].***

Духоўнае развіццё дзяцей сёння сведчыць пра неабходнасць абуджэння ў іх цікавасці да тапаніміі роднай Беларусі, якая спрыяе выхаванню прыхільнасці і любові да мовы народа, яго духоўнай спадчыны. Так, К. Камейша “ставіць” свайго чытача “ля карты Радзімы” ў аднайменным вершы: *Растуць уверх, / растуць ушыр / **І** Мінск, / **і** Брэст, / **і** Гродна. / **І** **нафта** рэчыцкая тут / **Пласты** зямлі свідруе. / **Шахцёрскі горад** **Салігорск** /*

Тут дзень і ноч шчыруе. <...> *І нават вёсачка мая, / Пушчанская, малая, / Сваёю назваю на ёй – / Прыслухайся – / Спявае!* [20: 5]. Асананс – паўтор гука [а], спрыяе напеўнасці радкоў, лёгкай узнаўляльнасці верша. Письменнікам важна “давесці” да маленькага чытача простую ісціну, што “няма прыгажэй” (в. “Няма прыгажэй” А. Вольскі) свайго блізкага і роднага: *Усім на зямлі / я давесці бяруся: / няма прыгажэй / ад маёй Беларусі!* [16: 18], якое неабходна шанаванне і захоўванне (в. “Хачу служыць”): *Я братам ганаруся, / бо з гэткамі, як ён, / ніколі / Беларусі / не трапіць у палон* [16: 25]. Харанім *Беларусь*, вынесены ў канец радка і ў асобную строфу, семантычна і сэнсава выдзяляецца, робіць радкі даступнымі для ўспрымання дзяцей. Выкарыстанне прыналежага займенніка *маёй, маё, мая* ў прэпазіцыі да тапоніма (*Беларусь, Пушчанская*) таксама дапамагае яго сэнсаваму і інтанацыйнаму выдзяленню, падкрэслівае асаблівыя адносіны письменніка да тапоніма: *І нават вёсачка мая, / Пушчанская, малая* [20: 5]; *Скарб той крыецца ў кожным кутку / неабсяжнай маёй Беларусі. / Рады я дружбаку, земляку, / З ім пароўну багаццем дзялюся* [16: 15]. Сумежная дакладная асанансная рыфма (*вёсачка мая – Пушчанская, малая; Беларусі – дзялюся*) садзейнічае напеўнасці верша, яго лірычнаму гучанню, мае пэўнае сэнсавое значэнне, звяртаючы асаблівую ўвагу на слова-тапонім, якое рыфмуецца, выдзяляючы яго сярод іншых.

Частка мастацкіх тапонімаў з’яўляецца апапелятыўнымі ўтварэннямі: *Мядзведск, Заканаўскае, Зялёнае, Падлесная вуліца, Вяселька, Быстрыца, Зялёны Бор, Лісіная гара*. Унутраная сутнасць такіх гаваркіх адзінак, створаных аўтарскай фантазіяй, у некаторых выпадках падсвядома ажыўлена кантэкстам (*Мядзведск ← мядзведзь, са значэннем ‘будынак, дзе валадарыць Міхайла-Мядзведзь’; Зялёнае ← зялёнае, ‘мясцовасць, дзе шмат зеляніны’*): *Торф рэжа экскаватар / На рэчцы Балачанцы* [14: 59]; *А зіму ўсю Міхайла / Пад коўдрамі спаў: / Яго чэлядзь з Мядзведска / Знікала тады* [13: 72]; *А як сонейка пагрэе, / То і ў садзе ўсё пасее / І паробіцца ў Зялёным / То чарнявым, то чырвоным* [17: 27]. Такія адзінкі фіксуюць прыналежнасць мясцовасці пэўнаму індывідууму (*Мядзведск, Лісіная гара*), характарызуюць тып і асаблівасці мясцовасці або паселішча (*Заканаўскае, Зялёнае, Зялёны Бор* і інш.).

Некаторыя тапонімы, створаныя фантазіяй письменніка, маюць адметнасці з улікам захавання рытма-меладыйнага складу верша. Так, тапонім-характарыстыку выкарыстаў К. Камейша ў казцы “Кравец Каныўскі”, удала рыфмуючы тапонім *Заканаўскім* з антрапонімам *Каныўскі*: *Дзе жыве кравец Каныўскі? / Я скажу вам, дзе жыве: / У мястэчку Заканаўскім, / За канавай, / У траве* [20: 160]; *Не любіў яго Каныўскі, / Як і ўсе у Заканаўскім* [20: 161]. Як асаблівы мастацкі прыём письменнік выкарыстоўвае аўтарскую падказку, раскрывае сэнс семантычна празрыстай назвы, утворанай пры дапамозе прыназоўніка *за* і назоўніка *канава*: *У мястэчку Заканаўскім, / За канавай, / У траве* [20: 160]. Добра знаёмыя дзецям, зарыфмаваныя лексемы (патамонім *Вяселька* з назоўнікам *смолка*) у вершы А. Вольскага “Караблікі”: *Блішчаць на сонцы капелькі / нявысахлаю смолкаю. / Куды пльвуць / караблікі / рачулкаю Вяселькаю?* [16: 22], акцэнтуюць увагу, ствараюць адпаведны настрой.

Для перадачы эмоцый, большага ўздзеяння на чытача паэт карыстаецца прыёмам ампліфікацыі тапонімаў: *Опа, / опа, / опа, / Амерыка, / Еўропа, / Азія, / Афрыка, / Кітай, / Індыя... / А дзе / Наш край? / Ты / Пакліч – / І я / Знайдуся: / Я / Завуся / Беларуссю!* [14: 9]; *А рупівы гаспадар / падлівае ў імбрык вар / ды пяе: – Заварка тая, – / аты-баты!*

– / не з Кітая, / не з Цэйлона / і не з Явы. / Сам збіраў я / зёлкі-травы [16: 143]; – Не за лес, / не за раку / мне ляцець, / а ў Афрыку!.. // – Што ж, / у гэткім разе я / палячу / у Азію!.. // – Я ж начышчу / перайка: / сустракай, Амерыка!.. // – За марскія / далі я / курс вазьму ў Аўстралію!.. // – А мне звычайна – / тэпу-топу, / я патэпаю / ў Еўропу!.. [16: 150]. У выніку такой канцэнтрацыі харонімаў у межах паэтычнага твора або адной строфы, узнікае спецыфічная “гульня” слоў, якой ствараецца павышаная ўвага да зарыфмаваных радкоў, выяўляецца асабліва рытмічнасць, творчытаецца без цяжкасцей.

Для адлюстравання гісторыі, духоўнай рэальнасці роднага краю, Бацькаўшчыны пісьменнікі выкарыстоўваюць у творах для дзяцей тапонімы-сімвалы (*Беларусь, Хатынь, Дальва* і інш.). Так, айконім *Хатынь* – трагічна-сімвалічная назва, вядомая ўсяму свету. Гэта сімвал усіх спаленых фашыстамі беларускіх паселішчаў: *3 Хатыні вецер / Данясе / Званой жаклівых бомы, / І задрыжаць / Бярозы ўсе, / Нібы ад першагрому* [20: 133]. Айконім *Дальва* з аднайменнай паэмы К. Камейшы сімвалізуе трагедыю гэтай малой беларускай вёсачкі, “сястры Хатыні”: *Апошняя ёсць дата / У вёсцы роднай Дальва: / 19 чэрвеня 1944 года... [20: 136]; Іх было 44, мірных жыхароў Дальвы, спаленых фашыстамі разам з вёскай. Іх было 44: двое мужчын, 13 жанчын, 29 дзяцей. Самаму старэйшаму – 60 гадоў, самаму маладзейшаму – адзін годзік* [20: 141]. Праз прызму дзіцячага ўспрымання 13-гадовага хлапчука Міколкі Гірыловіча, які цудам застаўся жывым, эмацыяна, вобразна, але ў той жа час проста і зразумела пісьменнік раскрывае гісторыю знішчанага ворагамі вёскі, а цяпер мемарыяльнага комплексу, створанага на месцы паселішча, які ў наш час наведваюць людзі з розных краін свету. Сэнсавая структура гэтага сімвала мнагаслойная і разлічана на актыўнае ўнутранае ўспрыняцце ўспрымальніка [23: 607], у дадзеным выпадку чытача з яшчэ neprадуганым светабачаннем. Таму для палягчэння ўспрыняцця тэксту дзіцячым чытачом пісьменнік выкарыстоўвае тапонім у простых сінтаксічных канструкцыях: *Прыйшлі у вёску. / У Дальве ціха. / Можна, мінула / Урэшце ліха? / Ціха... [20: 141]. Прыём інверсіі набліжае тэкст да размоўнага маўлення, звычайна і зразумелага дзецям: Дым чорны слаўся за ракой, / Ля Дальвы дзесь гарэла* [20: 142].

Своеасаблівай метафарай, сімвалам Бацькаўшчыны, Айчыны, Радзімы выступае ў творах харонім *Беларусь: Беларусь! / Узараную, / дымную, / у лістоце бяроз і дубоў – / абдымаю цябе, / неабдымную, / ты – багачце маё і любоў* [16: 15]. Разнастайныя эпітэты-азначэнні (*узараную, дымную, неабдымную*) ствараюць выразны велічны і рэальны вобраз беларускага краю, які ўраджае дзіцячае ўяўленне сваёй дакладнасцю, блізкасцю. Сімвалам малой радзімы, роднага куточка выступаюць гідронімы *Іслач, Уса: Іслач – / звісла варбовае голле. / Іслач – хвалі злагоджаны ўзды. / Не ўцякай, / Не ўцячэш ты ніколі / З гэтых звонкіх бароў векавых* [20: 51]. Метафарызацыя і персаніфікацыя тапонімаў-сімвалаў надае ім большую вобразнасць і выразнасць, актывізуе ўвагу малага чытача: *Іскрыцца і гарыць ўся / Рака пушчанская Уса. / Яна віруе, весялюе, / Карэньчык кожны абцалуе <...> Яна няўсыпанная, Уса, / Цячэ па ўзгор’ях, / на лясках / І на вандроўніцкіх вусах. / Каля Дзяржынава ў бары / Я з ёю доўга гаварыў* [20: 67].

Такім чынам, у прааналізаваных творах для дзяцей выкарыстаны амаль усе вядомыя разрады тапанімічных адзінак. Яны арганічна ўваходзяць у мастацкую тканіну твораў для дзяцей, спрыяюць верагоднасці і вобразнасці адлюстраванай рэчаіснасці, рэалізуюць інфармацыйна-пазнавальную функцыю.

ЛІТАРАТУРА

1. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі : У 5 т. Т. 5 (Скамарохі – Яшчур) / Рэдкал. : І. П. Шамякін [і інш.] – Мінск : БелСЭ ім. П. Броўкі, 1987. – С. 240.
2. Деревяго А. Н. Ономастическое пространство поэзии XX века : семантика онима, функциональный потенциал : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / А. Н. Деревяго; ВГУ им. П.М. Машерова. – Витебск, 2005. – 122 л.
3. Шур В. В. Онім у мастацкім тэксце : манаграфія / В. В. Шур. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2006. – 216 с.
4. Рогалев А. Ф. Имя и образ : художественная функция имён собственных в литературных произведениях и сказках / А. Ф. Рогалев. – Гомель : Барк, 2007. – 224 с.
5. Усова О. О. Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / О. О. Усова; Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 15 с. – укр.
6. Шотова-Николенко Г. В. Онімний простір романів Ю. І. Яновского : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Г. В. Шотова-Николенко; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2006. – 21 с. – укр.
7. Горбачева О. Г. Ономастическое пространство русских народных авторских сказок : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / О. Г. Горбачева; ОГУ. – Орел, 2008. – 23 с.
8. Ражина В. А. Ономастические реалии : лингвокультурологический и прагматический аспекты : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / В. А. Ражина; РГПУ. – Краснодар, 2007. – 19 с.
9. Бардакова В. В. Специфика литературной ономастики детской художественной прозы : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / В. В. Бардакова; ВГПУ. – Волгоград, 2000. – 21, [1] с.
10. Хамитова Л. М. Поэтический ономастикон в татарских детских стихотворениях (на материале художественных текстов Ш. Галиева и Р. Миннуллина) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Л. М. Хамитова; ЕГПУ. – Елабуга, 2007. – 25 с.
11. Петренко О. Д. Ономастика дитячих творів Роалда Дала : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / О. Д. Петренко; ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2006. – 13 с. – укр.
12. Шур В. В. Уласнае імя ў мастацкім тэксце : манаграфія / В. В. Шур. – Мазыр : УА МДПУ імя І. П. Шамякна, 2010. – 207 с.
13. Бядуля З. Дзень добры! Вершы, казкі, апавяданні / З. Бядуля. – Мінск : Маст. літ., 1974. – 157 с.
14. Вітка В. Урокі роднага слова : вершы, казкі, апавяданні / В. Вітка; уклад. Т. С. Тарасова; маст. М. Р. Казлоў. – Мінск : Маст. літ., 2008. – 264 с.: іл.
15. Колас Я. Збор твораў у 14-ці тамах / Я. Колас. – Мінск : Маст. літ., 1974. – Т. 1 – 14.
16. Вольскі А. В. Карусель : Вершы : Для малодш. шк. узросту / А. В. Вольскі; Маст. А. Карповіч. – Мінск : Асар, 1996. – 176 с.: іл.
17. Геніюш Л. Ластаўка : Вершы : Для мал. шк. узросту / Л. Геніюш; Уклад. У. М. Мазго; Маст. Г. С. Хінка-Янушкевіч. – Мінск: Юнацтва, 2000. – 63 с.
18. Калашнікаў Я. Якія колеры ў вясёлцы / Я. Калашнікаў. – Мазыр : КПУП “Калор”, 2010. – 68 с.
19. Шушкевіч С. Птушыны ранак : Вершы, казкі : Для дашк. і малод. шк. узросту / С. Шушкевіч; Уклад. А. В. Вольскі; Маст. У. П. Свентахоўскі. – Мінск : Юнацтва, 2001. – 159 с.: іл.

20. Камейша К. Крыгагром : Вершы, паэмы, казкі, скарагаворкі, загадкі : Для дзяцей дашк. і мал. шк. узросту / К. Камейша; Маст. У. І. Сытчанка. – Мінск : Юнацтва, 2001. – 191 с., іл.

21. Капушта Ж. Дарослыя пісьменніцкія “хітрыкі” для дзяцей / Ж. Капушта // ЛІМ. – № 27 (24 ліпеня). – 2009. – С. 7.

22. Гурэвіч Э. Кулуары / Э. Гурэвіч // ЛІМ. – № 25 (10 ліпеня). – 2009. – С. 16.

23. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. — М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

УДК 821.162.1.09

Оляндер Л.К.
(Луцьк, Україна)

ХУДОЖНЬО-ФІЛОСОФСЬКИЙ СВІТ У ЛІРИЦІ Я. ТВАРДОВСЬКОГО: ПОЕТИКА ЗЕМНОГО І ДУХОВНОГО

Через поетику збірки віршів Я. Твардовського «Znaki ufności» розкривається специфіка художньо-філософських та релігійних поглядів поета та його ставлення до світу і людини в ньому.

Ключові слова: світогляд, інтертекстуалізація, любов, структура, градація, хрест.

Через поетику збірки віршів Я. Твардовського «Znaki ufności» розкривається специфіка художественно-філософських і релігійних поглядів поета та його ставлення до світу і людини в ньому.

Ключевые слова: мировоззрение, интертекстуализация, любовь, структура, градация, крест.

Specific features of Ya. Tvardovskyy's literary, philosophic and religious views and his position about the world and the man's place in it are analysed through the poetics of his collection of poems "Znaki ufności".

Key words: outlook, intertextualization, love, structure, gradation, cross.

Miłość ludzka nigdy nie jest gotowa,
zawsze tworzy się na nowo, rozwija się,
pogłębia. <...>
Człowiek jest po to, żeby kochać
człowieka, a nie po to, by tego zabraniać,
wyrzekać się, stawać się nawet wrogiem”
Jan Twardowski¹. [4, 225 - 275]

Мета статті полягає в тому, щоб через поетику охарактеризувати деякі особливості художньо-філософських і релігійних поглядів Я. Твардовського та його ставлення до світу і людини в ньому.

© Оляндер Л.К., 2012